

Historische Kring

Duiven-Groessen-Loo

Jaargang 17 nr. 3/4 november 2000

Driepas

COLOFON

DRIEPAS

verenigingsblad van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo verschijnt drie à vier maal per jaar. Losse nummers f 5,-.

Redactie

W.F.W.M. van Heugten

Th.M.J. Jonker

M.M. Rebholz

Bestuur Historische Kring

H.J.Th. Derksen, penningmeester (Duiven)

A.H.E. Janssen (Groessen)

K. de Jong-de Baan (Duiven)

Th.M.J. Jonker, secretaris (Loo)

Th. Leicher, (Duiven)

J.F.H. te Witt, vice-voorzitter (Groessen)

Secretariaat: postbus 212, 6920 AE DUIVEN

Rabobank Duiven, rek.nr. 31.54.07.484

Postbank, rek.nr. 49.23.697

t.n.v. penningmeester Historische Kring, Duiven.

Het lidmaatschap van de Historische Kring kost f 25,- per jaar; het partner- of gezinslidmaatschap f 10,- per jaar.

Een abonnement op alleen DRIEPAS kost f 12,50 per jaar. Leden en abonnees buiten de gemeenten Duiven en Zevenaar betalen f 7,50 extra als bijdrage in de verzend- en portokosten.

Opzeggen van lidmaatschap of abonnement uitsluitend schriftelijk vóór 1 december van het lopende jaar.

Uit de uitgave mag niets worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming vooraf en zonder bronvermelding.

ISSN: 0921-5549

INHOUD

<i>In memoriam Bertus Boss</i>	51
<i>M.J. Houkes</i> <i>Ridders, hertogen en een burcht in koninklijk Duiven</i>	52
<i>W.F.W.M. van Heugten</i> <i>Over de namen Helhoek, Holland, Heiligland en de Heilweg</i>	58
<i>J. Harenberg</i> <i>Een illustere eigenaar van Rijswijk</i>	61
<i>Piet van 't hof (Piet Evers)</i>	64
<i>Redactie</i> <i>Straatnamen in de Nieuweling</i>	65
<i>Verenigingsnieuws</i>	71
<i>Aanwinsten van onze bibliotheek</i>	71
<i>Ontvangen</i>	72
<i>Filevorming bij de leesmappen</i>	72
<i>Een najaarsexcursie</i>	72

Onverwacht hebben wij afscheid moeten nemen van de heer A.Th.J. Boss, mede-oprichter, oud-bestuurslid en sinds maart 2000 ere lid van onze vereniging. Wij gedenken hem in dankbaarheid. Opgravingen in het centrum, in december 1999, hebben belangwekkende resultaten opgeleverd. En een andere kijk op de geschiedenis van dit dorp. U leest er alles over op pagina 52. Een belofte uit de vorige DRIEPAS wordt ingelost door J. Harenberg; daarvoor onze dank. Tenslotte uw speciale aandacht voor het verenigingsnieuws, waarin een nieuw initiatief wordt aangekondigd. We rekenen op veel respons. De redactie.

IN MEMORIAM BERTUS BOSS

In de vroege morgen van 18 juli j.l. overleed vrij onverwacht de heer A.Th.J. Boss, bij velen bekend als Bertus Boss. Hij was architect van beroep en woonde aan de Van Dorth tot Medlerstraat te Duiven. Bertus Boss is 86 jaar geworden.

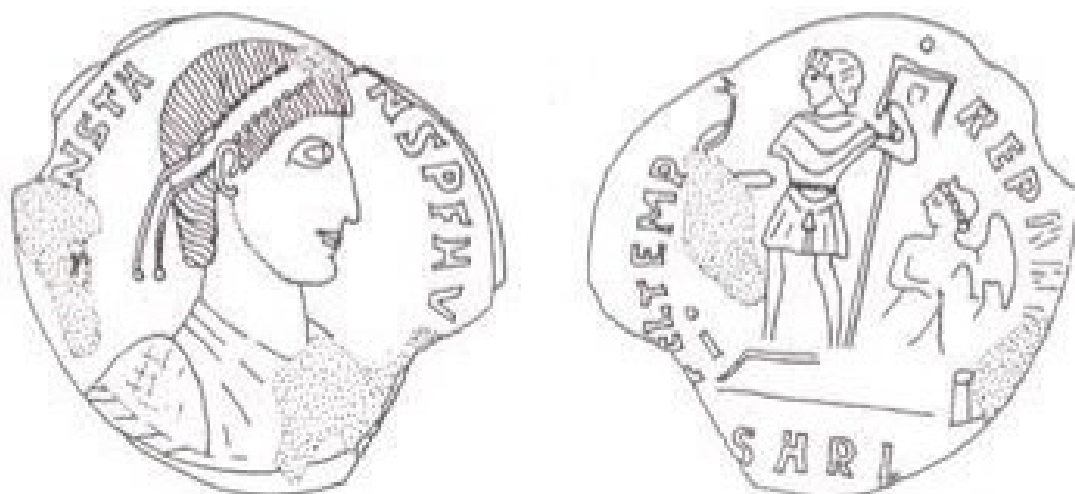
Geboren op de Eng, waar zijn vader een bouwbedrijf had, voelde hij zich sterk verbonden met de Duivense gemeenschap. Oudere inwoners zullen zich ongetwijfeld herinneren hoe Bertus in de herfst van 1944 de evacuatie van Duiven organiseerde. In zijn leven heeft hij vele functies in het kerkelijk en maatschappelijk leven bekleed. Hij had een brede culturele belangstelling en hij voelde zich zeer betrokken bij de geschiedenis van zijn dorp en streek. Zo was hij een van de oprichters van de Historische Kring in 1980 en vervulde hij diverse functies in het bestuur, o.a. vele jaren als secretaris. Tijdens de jaarvergadering in maart van dit jaar trad hij terug als bestuurslid, bij welke gelegenheid hij vanwege zijn vele verdiensten voor de vereniging tot Erelid werd benoemd. De Historische Kring is Bertus Boss veel dank verschuldigd voor zijn grote inbreng en zijn grote kennis van mensen en gebeurtenissen uit het verleden. Hij was een vraagbaak voor velen, een bron van inspiratie en bovenal een aimabel mens.

In het snel groeiende en veranderende Duiven werd naar zijn inzicht te weinig rekening gehouden met het goede en waardevolle van vroeger. Dat er geen modus gevonden kon worden om het oude met het nieuwe te combineren, heeft hem veel verdriet gedaan. Zijn visie óp en zijn plannen vóór een vernieuwd en modern centrum van Duiven vonden geen gehoor bij het toenmalige gemeentebestuur en mede daardoor is er meer afgebroken en gesloopt dan hem lief was. Op het einde van zijn leven voelde Bertus Boss zich minder goed thuis in zijn geliefde dorp. Zijn lichaam werd op 22 juli 2000 te ruste gelegd op de begraafplaats van de H. Landstichting.

RIDDERS, HERTOGEN EN EEN BURCHT IN KONINKLIJK DUIVEN

Al in het voorjaar van 1998 is door de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, afd. 17, samen met de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo een archeologisch onderzoek uitgevoerd in het centrum van Duiven. Een deel van het materiaal dat daarbij gevonden werd, is al enige tijd te zien in een kleine expositie van de Historische Kring in het Cultureel Centrum 't Eiland. Nu is het een misverstand te denken dat archeologen alleen maar zoeken naar voorwerpen. Veel meer zijn we achter deze voorwerpen op zoek naar de mens en zijn omgeving en in dat verband hebben we veel meer aan de grondsporen van bijvoorbeeld waterputten of gebouwen uit die tijd.

Wat dat betreft kan de laatste opgraving in december 1999 wel als een schoolvoorbeeld gezien worden. De vondsten die we hebben verzameld zijn de moeite niet waard en hooguit de enkele Romeinse munt spreekt tot de verbeelding. De grondsporen die we echter vonden, vertellen ons een bijzonder verhaal.

De bronzen Centenionalis van keizer Constans, geslagen in de periode 346-350. De beeltenis wijkt af van de andere bekende munten van deze keizer.

Daarbij denk ik niet aan de sporen van een Romeinse waterput (3^e tot 5^e eeuw) en Merovingische waterput (6^e t/m 7^e eeuw). Deze sporen zijn bijzonder genoeg maar geven weinig nieuwe informatie over de geschiedenis van Duiven. Inheems Romeinse en Merovingische bewoning was bij eerdere opgravingen reeds geconstateerd. Nee, het belangrijkste grondspoor was dat van een droge gracht!

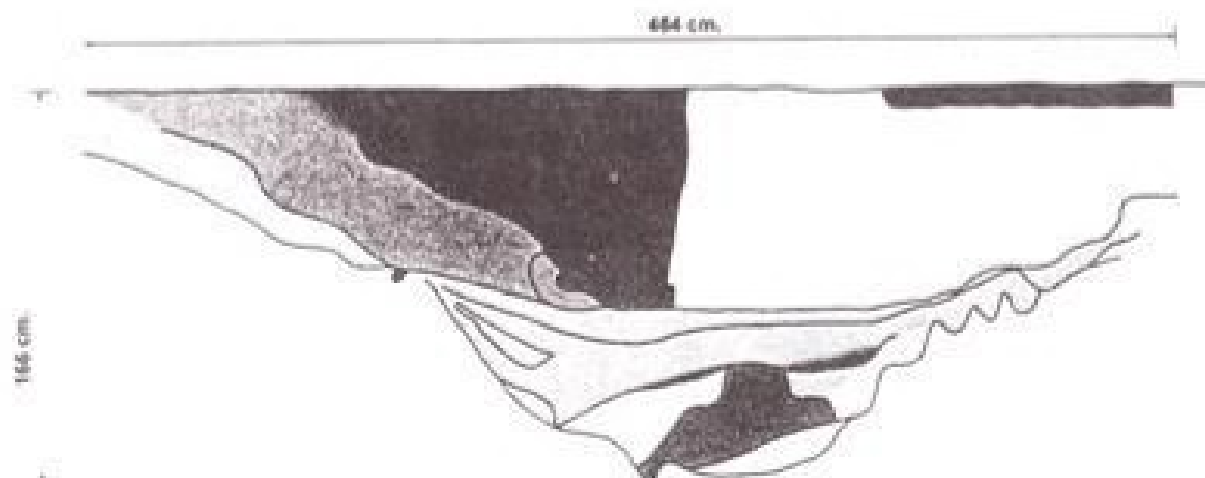
De aanwezigheid van een droge gracht in Duiven heeft namelijk bijzondere consequenties. Het graven van een droge gracht van dit formaat was puur van defensieve aard, altijd gepaard gaande met de aanleg van een naastgelegen wal. Uit het onderzoek is gebleken dat deze versterking tussen de 9^e en 12^e eeuw functioneerde waarna de wallen zijn geslecht en de gracht is gedempt.

Het aanleggen van verdedigingswerken is echter niet iets wat de burgerij mocht uitvoeren maar was uitsluitend voorbehouden aan de adel. Dit impliceert dat er op dat moment adel in Duiven gevestigd was en dat is niet onmogelijk.

Op de 10de april van het 25ste regeringsjaar van koning Lodewijk, volgens de huidige tijdrekening 23 maart 838, laat de Frankische edelman graaf Rodgarius in de curtis van Duiven een acte opmaken. Hierin wordt de overdracht van landerijen van graaf Rodgarius aan de bisschop van Utrecht beschreven. Er is in die tijd dus een curtis of hof in Duiven en in de acte staat tevens vermeld dat in de curtis een kerk (met kerkhof) stond, waarschijnlijk de voorloper van de huidige Remigiuserkerk. Het is dus goed mogelijk dat de curtis ergens in het centrum bij de Remigiuserkerk heeft gelegen en dat de gevonden gracht onderdeel is geweest van deze curtis.

De overgedragen gebieden in de acte liggen in de Liemers, langs de IJssel en Rijn. De gebieden langs Rijn en IJssel werden beschouwd als fiscaal koningsgoed en we moeten ons afvragen of Rodgarius niet namens de koning of anderen optreedt. Ook het feit dat de bisschop zelf ter plaatse was en de acte ondertekend

werd door maar liefst 24 edelen die als getuigen optreden, duidt op een buitengewone transactie. Hieruit blijkt dat de curtis van Duiven toen een belangrijke regionale bestuursfunctie moet hebben gehad. Curti waren vrijwel altijd koningsgoederen, vooral die curtis waar bestuurszaken, zoals belangrijke overdrachten, werden afgehandeld. We mogen de curtis in Duiven op dat moment dan ook beschouwen als een koningsgoed.

Sleuf 2 Profiel westwand

Doorsnede van de 166 cm diepe en 464 cm brede V-vormige gracht. Links van de vrijwel verticale lijn in het midden de oude grachtvulling, rechts recent aangebracht geel zand.

Op basis van het archeologische materiaal gaan we er echter van uit dat de curtis ten tijde van de acte nog niet omwald was. Dit gebeurde pas later en het is de vraag door wie, en waarom deze gracht werd aangelegd. De meest waarschijnlijke kandidaat hiervoor is graaf Everhart (bijnaam de Saks) uit het Hamalandse gravengeslacht. De Hamalanders hadden grote bezittingen in Elten, de Liemers en langs de IJssel, en behoorden tot de rijksaristocratie van het Lotharingse en latere Duitse rijk. Everhard speelde een belangrijke rol in de bestrijding van de Vikingen. Van koning Karel de Dikke (884-888) krijgt Everhard in 886 de functie van hertog⁽¹⁾ en hij wordt belast met de verdediging van het rivierengebied. In 898 wordt hertog Everhard vermoord en keizer Arnulf van Karintië draagt het ambt over aan zijn broer Meginhard die de titel hertog tot rond 900 voert.

Beide broers voeren hun bestuurlijke taken uit vanuit Zutphen. In deze periode, het laatste kwart van de 9de eeuw, worden onder hun bestuur overal in Nederland ringwalburchten langs de waterwegen aangelegd⁽²⁾. Het gaat in de meeste gevallen om burchten in koninklijk fiscaal gebied. In geval van Zutphen, Deventer en Hoog-Elten, maar ook in Duiven, betreft het daarbij omwallingen van bestaande nederzettingskernen, in tegenstelling tot de Zeeuwse burchten. Het is goed mogelijk dat Everhard bij het aanleggen van verdedigingswerken voor de keizer ook het eigen belang voor ogen heeft gehad en zijn bezittingen in de Liemers met de aanleg van een versterking rond de curtis van Duiven heeft veilig gesteld.

Een andere kandidaat, ook uit het geslacht Hamaland, komt meer dan een eeuw na Everhard. Het politieke toneel is inmiddels sterk veranderd. De lokale adel is door herverdeling en leen van land zo sterk geworden dat men soms het verregaande idee koestert een autonoom staatje te vestigen. Daarbij staat men elkaar regelmatig naar het leven. Uit deze periode stammen de kleinere ringwalburchten⁽³⁾. Spreekwoordelijk daarbij zijn de acties van Adela (bijnaam de Wrede) van Hamaland en haar (tweede) echtgenoot Balderik die samen een versterking bezaten bij het huidige Renkum. Volgens overlevering leidde Adela een schandelijk leven en verkeerde zij voortdurend op voet van oorlog met haar zus Lutgarde, de abdis van het klooster op de Eltenerberg, haar buurman graaf Wichman (een Hamalander, maar niet in erfopvolging) en haar zoons (ook van Hamaland) uit haar eerste huwelijk. Uiteindelijk maakte de koning een eind aan deze praktijken en confisceerde in 1018 de goederen van Adela en Balderik.

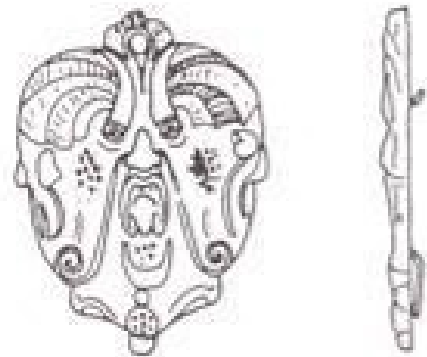
Duiven ligt mooi centraal in dit plaatje van elkaar verradende en vermoordende familieleden en een versterking ter plaatse zou een van de partijen goed zijn uitgekomen. Deze geschiedenis speelde eind 10de - begin 11de eeuw en dit past goed binnen de dateringen. Helaas, alle romantiek ten spijt, moeten we constateren dat hiervoor geen enkel bewijs is gevonden en dat we hierin ook geen enkele relatie met de curtis zien. Daarbij zijn de ringwalburchten

uit die periode kleine beperkte militaire posten en liggen ze niet rond nederzettingen, zoals Duiven er een was.

Over het einde van de versterking in Duiven hoeven we ons weinig illusies te maken. Nadat het geslacht Hamaland van het politieke toneel was verdwenen, traden de graven van Gelre in de 12de eeuw in het voetlicht. Bij hun streven naar een onafhankelijk Gelre traden ze nogal drastisch op. Om toekomstige aanspraken van de Hamalanders uit de weg te gaan, zullen ze alle plekken waaraan Hamalanders rechten konden ontleenen, zoals versterkingen e.d., met de grond gelijk hebben gemaakt. Binnen het grote Gelre waren de kleine lokale machthebbers uitgespeeld en voor kleine plaatselijke versterkingen was geen plaats meer.

Kortom de grondsporen die we bij de laatste opgraving hebben gevonden laten zien dat Duiven in de vroege Middeleeuwen een belangrijke nederzetting is geweest, die zich mocht verheugen in de aanwezigheid van een heuse burcht.

Een zogenaamde walburcht, de vroege voorloper van de latere stenen kastelen. Met rondom een gracht, daarachter een aarden wal waarop een houten palissade, een houten poortgebouw bestaande uit twee torens en een zware dubbele deur. Het geheel bemand door gehelmde soldaten met lans en zwaard die waakten over de omgeving. Ziehier de burcht van Duiven. De vondst van een fragment van een stenen slingerkogel van 20,5 cm voor een Middeleeuwse blijde (een grote mechanische kogelslingeraar) doet vermoeden dat deze burcht meer dan alleen een symbolische functie heeft gehad.

Een leuke vondst uit de bovenste vulling van de gracht, een bronzen monsterkop. Waarschijnlijk een deel van een paardentuig om onheil af te weren (16de eeuw).

We hebben nu de noordgrens van deze burcht kunnen vaststellen. Uiteraard hebben we wel ideeën waar de rest te vinden is maar helaas kunnen we daar (nu) niet bij komen. Zodra zich echter de mogelijkheid voordoet, zullen we er bij zijn en we hopen in de toekomst meer te weten te komen over deze burcht waarvan het bestaan tot nu toe niet bekend was.

Het archeologisch onderzoek werd mede mogelijk gemaakt door de steun van de woningbouwstichting „Rijn en IJssel”, de ABN-Amro en de Gemeente. Hiervoor wil ik graag mijn dank uitspreken.

M.J. Houkes,
opgravingsleider.

Noten:

- (1) In dit geval geen overerfbare adellijke titel maar een soort koninklijk ambt (dux).
- (2) Oostburg, Middelburg, Oost-Souburg, Domburg, Burgh, Hoog Elten, Deventer en Zutphen zelf.
- (3) Nijmegen - Duivelsberg, Rhenen - Heimerberg, Doorwerth - Duno, Montferland - mogelijk Uplade en Uddel - Hunnenschans.

Rectificatie

In het vorige nummer is bij de overgang van p. 37 naar p. 38 een hinderlijke fout ontstaan. Het is niet te wijten aan de drukker, geen drukfout dus, maar aan de computer dat er een gehele regel tekst onder de foto op p. 38 is weggevallen. Het is fout dat het bij de eindreactie niet is opgevangen. Daarvoor onze excuses.

Hoe had de cursief gedrukte zin dan moeten zijn? We beginnen op de een na onderste regel van p. 37. Het onderstreepte is de weggevallen tekst:
zijnde het beloop der schuldvordering ten laste van het Kerspel Loo thans tot de Gemeente Duiven behorende, waarvoor ingevolge overeenkomst den achtentwintigsten Augustus zeventienhonderd veertien tusschen de Gemeenslieden van het Loo ter eener en der comparanten voorzoot den Heer van WestRhenen ter anderen zijde ten overstaan van scheidslieden gesloten, ...

OVER DE NAMEN HELHOEK, HOLLAND, HEILIGLAND EN DE HEILWEG

Ten noorden van de spoorlijn bij Groessen liggen twee toponiemen die associaties lijken op te roepen met hel en heiligheid, met goed en kwaad. Maar wat betekenen deze namen?

Allereerst de Helhoek. De naam *hel* komt veel voor als toponiem van poelen, percelen, boerderijen en buurtschappen. Daarnaast verschijnt *hel* ook als eerste lid van samenstellingen als heldeur, helpoort, hellegat, helpolder,... en helhoek. Ofschoon *hel* gemakkelijk lijkt te verwijzen naar de Germaanse onderwereld of anderszins naar een rijk van de doden, dient men daarmee toch voorzichtig te zijn.

M. Schönfeld, een bekend toponiemenonderzoeker, vroeg zich af: „Alleen al het grote getal van hel-namen in (de Belgische provincie) West-Vlaanderen maakt de veronderstelling ongerijmd, dat hier poorten tot de hel te zoeken zijn”. Prof. dr. J.A. Huisman wees zo'n vijftig jaar geleden op de alternatieven die een betere verklaring gaven. Hel in de betekenis van 'helde' kan ook 'helling' betekenen, of gewoon hel als lichtkleurig, bijvoorbeeld van de grond. Daarnaast komen 'hille' voor heuvel en 'helle' als hoogte voor. Ook kan hel of hol laagliggend moerassig gebied betekenen.

Genoemde prof. Huisman deed echter een opvallende ontdekking. Bij nadere bestudering bleken hel-namen voor het allergrootste deel aan de noordzijde van dorpsbewoning te liggen. Hieruit kwam naar voren dat 'hel' meestal 'noord' of 'noordelijke gelegen' betekent. Hieraan ligt een Germaanse verklaring ten grondslag. De Germanen immers lokaliseerden het dodenrijk in het noorden. Ook in Groessen is dat het geval: de helhoek ligt ten noorden van het dorp. 'Helhoek' betekent hoogstwaarschijnlijk dus niets anders dan 'noordhoek'.

De *Helbouwing* en *Hellekamp* liggen daar ook en hebben overeenkomstig de betekenis van noordelijke bouwing (=akker) of noordelijk kamp.

De eenvoudige verklaring van Helhoek als 'Noordhoek' betekent niet dat deze plek cultuurhistorisch minder interessant zou zijn. Bij Rijkevorsel bijvoorbeeld liggen in de buurtschap De Helhoek talrijke voorhistorische graven. Archeologisch onderzoek werd er in of nabij 'onze' Helhoek tot nu toe niet gedaan.

Een even eenvoudige verklaring voor *Holland* en *Heiligland* is er helaas niet.

Voor **Holland** ligt het meest voor de hand: laagliggend, moerassig land. Maar ook een verbastering van Holtland, d.w.z. houtland, een plek waar veel bomen stonden, is niet ondenkbaar.

Over de naam **Heiligland** zoals de begraafplaats heet en de Heiliglandsestraat, heeft Th. Jonker eerder in DRIEPAS de nodige vragen gesteld. Gezien het ontbreken van glooiingen of landschappelijke verhogingen in de oorspronkelijke situatie valt een verklaring als helling af. De meest waarschijnlijke uitleg lijkt in de richting van 'heilig'-land te gaan, d.w.z. slecht land.

En de naam **Heilweg**? Hoogstwaarschijnlijk moeten we deze naam lezen als 'helweg'. De bekende Germaanse dodenweg, die van de Rijn bij Wezel naar Paderborn liep, werd ook wel Helweg genoemd. De naam zou dan moeten komen van Heli of Hela, de heerseres van de onderwereld. Steeds blijkt de naam Helweg te slaan op een zeer oude weg, waarvan de oorsprong in de nevelen der tijd is gehuld. De Germaanse veroveraars hebben na de ineenstorting van het Romeinse Rijk de bestaande voorhistorische, misschien wel duizenden jaren oude infrastructuur gebruikt voor hun legerverplaatsingen, handelscontacten en ongetwijfeld ook voor hun dodenkaravanen, die uit de Germaanse overleveringen bekend zijn. Met de komst van het christendom, toen alle herinneringen aan voorchristelijke religies werden verwijderd of tot iets duivels werden verklaard, kan met name de herinnering aan de dodenkaravanen geleid hebben tot de naam helweg.

Wat speciaal bij de Duivense Heilweg opvalt is dat deze 'helweg' lijkt te passen in een groter verband van gelijknamige wegen. Beginnend in Westervoort, bij de voorde, de doorwaadbare plaats in de IJssel, kan men het tracé volgen over de Klapstraat, Heilweg, Molenstraat. Vanaf het kruispunt bij Bakkerij Van Groningen wordt het onzeker. Door de grote overstromingen in de 18de eeuw waarbij o.a. de buurtschap Leuven werd weggevaagd en waardoor het oude stratenpatroon werd vernield, is het tracé tot Oud-Zevenaar niet met zekerheid te reconstrueren. Verderop bij Elten zijn er weer aanknopingspunten. Zo wordt de weg aan de voet van de Elterberg ook wel helweg genoemd, en verderop in de buurt van Rees treft men ook gedeelten ervan aan. Noordelijker in de Achterhoek bevindt zich het plaatsje Heelweg, dat ook aan een helweg lijkt te liggen. Dat zou een onderdeel kunnen zijn van een grotere helweg die door de Achterhoek liep naar Coesfeld en vandaar over Munster naar de Weser. Een systematisch onderzoek op basis van toponiemen zou meer inzicht kunnen verschaffen.

W.F.W.M. van Heugten, Duiven.

Literatuur:

- Prof. Dr. J.A. Huisman: *De hel-namen in Nederland*, Inaugurele rede (Utrecht, 1953)
M. Schönfeld: *Nagelaten opstellen* (Amsterdam, 1959), p. 24-34
Th.M.J. Jonker: *Veldnamen* (5), in: DRIEPAS 4 (1987), p. 11-12

EEN ILLUUSTERE EIGENAAR VAN RIJSWIJCK

In het oude centrum van Colombo, de hoofdstad van Sri Lanka, het vroegere Ceylon, staat in een wat rommelige omgeving een tamelijk vervallen, witgepleisterde kerk in classicistische stijl. Dat is de Hollandse kerk van deze stad, een herinnering uit de tijd dat dit eiland door de Verenigde Oost-indische Compagnie werd beheerst. Het interieur van deze kerk wordt verfraaid door de vele grafzerken met Nederlandse opschriften, waarmee de vloer belegd is. Eén daarvan draagt het pompeuze, zelfs ietwat brallende opschrift:

*Hier
legt begraven
de HoogWelgeboren Heer
Lubbert Jan Baron Van Eck
Heer van Overbeek
Raad Extraord van Nederlands India
Gouverneur en Directeur van het Eyland
Ceylon met dies onderhorigheeden
Hier te Colombo overleden
den 1:e April 1765
na even bevorens het genoegzaam on-
toegankelyk en door de natuur als on-
verwinnelyk Ryk van Candia met dies
Hoofdstad in perzoon voor d'Compagnie
ingenomen en dies Koning op de Vlucht
verdreeven te hebben*

Wie was nu deze Lubbert Jan van Eck? Hij was de oudste zoon van Samuel van Eck uit diens (eerste) huwelijk met Jacoba Wilhelmina Maria Couttis; hij werd op 26 maart 1720 op Overbeek te Velp geboren.

Zijn ouders waren niet echt vermogend en dat zal de reden zijn geweest dat hij aanvankelijk was voorbestemd voor een militaire loopbaan, hetgeen geheel in de traditie van de Van Eck's paste.

De grafsteen van Lubbert Jan van Eck te Colombo, Ceylon (foto: J. Harenberg).

Meer familieleden hadden hoge rangen in het Staatse leger bereikt. Toch was er voor hem geen carrière in het leger weggelegd, hij koos een andere loopbaan. Eén die veel lucratiever zou blijken te zijn, namelijk in dienst van de Verenigde Oost-indische Compagnie. Niet bekend is, wie voor hem dit baantje geregeld heeft.

In ieder geval vertrok hij als Onder-Koopman naar de Oost, hetgeen niet zo'n lage functie was als het woord doet vermoeden. Al in 1755 werd hij Opper-Koopman en stond daarmee direct onder de Gouverneur-Generaal; in 1758 werd hij gouverneur en directeur van de kust van Coromandel aan de oostkust van het huidige India. Bij zijn dood in 1765 - hij was toen 45 jaar oud - had hij het gebracht tot Raad extra-ordinaris van Nederlands-Indië en gouverneur en directeur van Ceylon. Voorwaar een glanzende carrière, die hem het nodige heeft opgebracht. Blijkens het opschrift op zijn grafzerk heeft hij kort voor zijn dood oorlog gevoerd tegen de koning van Candia. Dit is het huidige Kandy, de voormalige hoofdstad van het eiland. De V.O.C. was uitsluitend

geïnteresseerd in kustplaatsen, waarlangs de verschillende handelslijnen liepen en de koopwaar en scheepsbevoorradingen opgeslagen werden. Daar legde men ook de forten aan en bij het plaatsje Matara aan de zuidkust ligt nu nog de Redoute Van Eck, een vijfpuntig fort. Mogelijk was de koning van Kandy fel gekant tegen die fortenbouw, aangezien zijn territorium door de V.O.C. werd bedreigd en vandaar mogelijk die militaire campagne.

Al vroeg belegde Van Eck zijn vermogen in Nederland en voor dat doel kocht zijn broer Jacob Willem voor hem landerijen aan, toen de meest veilige vorm van beleggen. Zo werd op 4 augustus 1764 voor de somma van f 12.800,- Rijswijk bij Groessen aangekocht van de erven Von Coenen. Mogelijk was toen de generaal-majoor Derk van Eck nog voor 1/6 deel mede-eigenaar.

Rijswijk vormde slechts een deel van zijn grondbezit. Uit de ouderlijke boedel had hij Overbeek te Velp gekocht, Ruimzicht met het Bronkhorsterveer te Brummen was zijn eigendom, evenals huizen en grond in Arnhem. Nog op 17 februari 1766 kocht zijn broer het kasteel De Lathmer met de voormalige kastelen Huis te Wilp, Wilperhorst en de Leeuwenberg te Wilp, onkundig van het feit dat zijn broer en opdrachtgever inmiddels op 1 april 1765 was overleden. Dat bericht moest worden overgebracht per schip van de V.O.C.-retourvloot en dat werkte dus niet zo snel.

Lubbert Jan van Eck liet een voor die tijd fabelachtig vermogen na. Hij bezat onder meer 100 zilveren etensborden en een zilveren tafelservies met 36 à 40 borden, dat door een Amsterdamse zilversmid vervaardigd was. De waarde daarvan bedroeg zo'n f 16.000,-. Het dienstpersioneel bestond uit 42 slaven, waarvan er testamentair 15 vrijgelaten moesten worden, terwijl de overige verkocht werden. Sinds 1760 liep er nog een proces tegen de opperkoopman Vick van de factorij Coromandel inzake Van Eck's aandeel in de opbrengst van zeven kisten Bengaals lijnwaad, dat dus deel uitmaakte van de nalatenschap. De executeur-testamentair zette dit proces voort, hetgeen vanuit Nederland geen eenvoudige opgave moet zijn geweest. Vijfhonderd rijksdaalders waren bestemd voor 10 arme gezinnen te Velp. Wat overbleef - en dat was veel - werd verdeeld onder zijn 5 broers en zusters. Lubbert Jan van Eck heeft zijn vaderland niet weergezien. Nooit

heeft hij zijn Groessense aanwinst kunnen bewonderen, laat staan bewonen. Dat zal ook nooit zijn bedoeling zijn geweest, gezien het feit dat Rijswijck toen al als boerderij werd geëxploiteerd. Maar hij zal ongetwijfeld wel de meest gefortuneerde eigenaar van Rijswijck zijn geweest.

J. Harenberg, Zutphen.

PIET VAN 't HOF (PIET EVERS)

Zo heette deze man, die samen met z'n zuster op 't Hof woonde, een oud boerderijtje dat hij van de familie Boerboom had gehuurd. Het huis lag aan een kerkpad, dat van de dijk - daar zat toen nog een haspel - naar de oude school in 't Loo liep.

's Zomers was hij dagloner, maar 's winters was hij de huisslachter in 't Loo. Huisslachten gebeurde vroeger massaal in het dorp; je moest dan ook met hem een afspraak maken zodat je op een soort wachtlijst kwam.

Ik kan me nog goed herinneren dat hij bij het slachten geen schietmasker gebruikte, dat was nog onbekend. Het varken werd gestoken en het bloed werd opgevangen voor de bloedworst. Dan *breuide* (krabde) men het geslachte varken. Eerst goot men er keteltjes kokend heet water uit de fornuisput over, waarna men met een vlijmscherp mes de nog aanwezige haren eraf schraapte. Later, bij het afslachten, d.w.z. in stukken verdelen zoals zijden spek, de schinken (hammen), zag je nog wel eens 'n haar zitten. Als je dan zei: „Piet, er zit nog haar op,” kreeg je als antwoord: „Dan kuj zien dat 't niet van 'n kikvors is.”

Bommels.

STRAATNAMEN IN DE NIEUWELING

De straatnaamgeving in de gemeente Duiven is in zekere zin bijzonder omdat er geen onafhankelijke Straatnaamcommissie is, zoals in nagenoeg alle andere gemeenten wél gebruikelijk is. De werkwijze in Duiven was (en is) dat uit het ambtelijk apparaat voorstellen komen die door de Gemeenteraad meestal zonder commentaar worden overgenomen en officieel vastgesteld.

Bij de straatnaamgeving van de wijk Nieuweling verliep een en ander niet zo gladjes als gedacht. Het eerste gemeentelijke voorstel betrof namen van diverse sporten. De door het gemeentebestuur bij verschillende gelegenheden genoemde *moderne en passende* straatnamen konden echter niet op de steun van de nieuwe bewoners rekenen. Zij waren er zelfs allesbehalve gelukkig mee, zij mengden zich in de besluitvorming en dat leidde ertoe dat het gemeentebestuur toestond dat het 'volk' kon kiezen uit verschillende voorgestelde naamcategorieën. En daar werd grootscheeps gevolg aan gegeven. Dit leidde dan tot een meer aanvaarde keuze, waarmee nagenoeg iedereen het nu eens is. Er werd gekozen voor namen van Gelderse kastelen en burchten met de toevoeging -allee.

In de „ruimtelijke ordening“ van de 17de en 18de eeuw werd onder een *allee* een brede uitvalsweg verstaan, aan weerszijden met een dubbele rij bomen beplant. Alleeën pasten in de grote landschapsparken die toentertijd in de nabijheid van steden en de vorstelijke buitenplaatsen werden aangelegd en die steden tot parksteden maakten. Goede voorbeeld ervan zijn de Middachten Allee tussen de Steeg en Dieren en de Nassauer Allee in Kleef.

Ook op de Veluwe zelf kent men alleeën door bos en heide. Deze hebben doorgaans niet de allure van bovengenoemde lanen maar zijn eerder bescheiden van maatvoering en aanleg. Ze houden meestal verband met de aanwezigheid van de Oranjes en hun jachtpartijen. Zo lopen van de Carolinaberg nabij Dieren in stervorm alleeën naar beneden.

De namen van de kastelen en burchten in de Nieuweling lijken tamelijk willekeurig gekozen. In onderstaande wordt in het kort enkele wetenswaardigheden van de betreffende kastelen gegeven. Voor meer informatie wordt verwezen naar boeken als *Middeleeuwse kastelen van Gelderland*, door F.M. Eliens en J. Harenberg (Rijswijk, 1984), en verschillende toeristengidsen voor Veluwe en Achterhoek, verkrijgbaar in boekhandels en bij VVV's. Wie geïnteresseerd is in roofridders, spook- en andere sterke verhalen rond sommige van genoemde kastelen kan terecht in het inmiddels meer dan 40 jaar oude boek van Willy Heitling: *De Achterhoek, kris kras langs Berkel en Slinge* (Doetinchem, 1959).

Bergh Allee

Huis Bergh is het grootste kasteel van Oost-Nederland. Het ligt aan de oostzijde van het stadje 's-Heerenberg, nabij de Duitse grens. Op Huis Bergh leefden tot in de 17de eeuw de graven van den Bergh, een graafschap dat ruwweg de huidige gemeente Bergh omvatte. Later kwam het aan de Hohenzollerns te Sigmaringen (D). In het begin van de 20ste eeuw kocht de Twentse industrieel dr. J. van Heek het kasteel met uitgestrekte bossen en landerijen. Hij liet het huis restaureren en verzamelde een uitgebreide kunstcollectie. Thans is een Stichting eigenaar van het Huis Bergh. Er zijn regelmatig tentoonstellingen, concerten. Het kasteel kan dagelijks bezocht worden.

Bingerden Allee

Huis Bingerden is gelegen in de gemeente Angerlo, aan de Rivierenweg tussen Giesbeek en Doesburg.

Bingerden wordt voor het eerst rond 1400 genoemd. Het was een leen van de bisschop van Keulen. In de loop van de 17de en 18de eeuw werd het kasteel grondig verbouwd. In april 1945 is het verwoest en naderhand in 18e eeuwse stijl herbouwd. Bingerden geniet bekendheid wegen de tuinen die jaarlijks in juni opengesteld worden voor bezoek.

Doornenburg Allee

Kasteel Doornenburg staat in de gelijknamig plaats in de oostelijke Betuwe. De Doornenburg kent een bewogen geschiedenis waaraan

de namen van veel bekende Gelderse adellijke families verbonden zijn. Vanaf 1936 is een Stichting eigenaar. Die restaureerde het sterk vervallen complex, waarmee men in 1942 gereed kwam. In maart 1945 werd het door geallieerde vliegtuigen (tornado's) gebombardeerd en nagenoeg geheel vernietigd. Pas na 1964 begon men weer aan de restauratie, die enkele jaren later voor het grootste deel werd afgesloten. De Doornenburg geniet bekendheid omdat er eertijds de televisieserie Floris werd opgenomen.

Engelenburg Allee

Huis Engelenburg staat ten westen van Brummen. Het kasteel Engelenburg stamt uit de middeleeuwen maar werd in de 18de eeuw in de huidige vorm gebouwd. Het heeft als voorbeeld gediend voor de bouw van Paleis 't Loo. Rond 1780 diende het als hoofdkwartier van de patriotten van Gelderland en bewoonde hun leider, Robbert Jasper van der Capellen het kasteel. Kanonnen op het bordes herinneren er nog

aan. In het begin van de 20ste eeuw heeft de toenmalige commissaris van de Koningin, Jonkheer Schelto van Citters, de Engelenburg bewoond. In 1988 werd het kasteel verbouwd; sindsdien is het als restaurant in gebruik.

Hackfort Allee

Kasteel Hackfort ligt in de gemeente Vorden. De adellijke familie van Hakfort heeft in de Oostgelderse geschiedenis vooral in de 15de en 16de eeuw een grote rol gespeeld. Het Huis Hackfort moet een flinke vesting zijn geweest. In 1582 was er zelfs een Staats garnizoen gelegerd. In 1598 werd het door brand verwoest, herbouwd en in de 18de eeuw ingrijpend veranderd.

Heest Allee

Het omgrachte huis De Heest ligt ten oosten van Lochem aan de Berkel. Van dit kasteel vermeldt de lokale geschiedenis weinig. Het werd enige tijd bewoond door de heer Noothoven van Goor, waarover nog steeds sterke verhalen de ronde doen, en de beroemde danseres Isidora Duncan.

Hunneschans Allee

De Hunneschans is geen kasteel of burcht in de huidige betekenis. Het is een grote vroeg-middeleeuwse walburcht die alleen bestaat uit aarden wallen en grachten.

De Hunneschans ligt in de nabijheid van het Uddelermeer, bij Garderen op de Veluwe.

Kinkelenburg Allee

De Kinkelenburg staat in het centrum van Bemmelen. Het heeft thans de functie van kasteelraadhuis. De Kinkelenburg wordt al in 1403 genoemd. Na 1500 wisselde het regelmatig van eigenaar. De laatste families die het in bezit hadden, waren achtereenvolgens Quack, Van de Loo, Smits en Homan van der Heyde. Het in de oorlog zwaar beschadigde kasteel werd in 1946 door de gemeente Bemmelen gekocht. Het werd in de jaren 1952-54 gerestaureerd en als raadhuis in gebruik genomen.

Landfort Allee

Huize Landfort ligt aan de Oude IJssel tussen Anholt en

Gendringen, juist op de grens.

Het wordt al in 1434 genoemd als Lanckfoort. Later was het in bezit van het geslacht Van Bronkhorst. In 1823 kocht een zekere Luyken het, die als botanicus in het park om het huis veel bijzondere planten en bomen liet aanplanten. Sedert 1970 in bezit van Het Geldersch Landschap.

Slangenburg Allee

Kasteel Slangenburg ligt in de bossen ten oosten van Doetinchem aan de weg naar Westendorp. De naam zou afgeleid kunnen zijn van de Slingebeek die in de nabij stroomt. In de loop van de 17de eeuw ontstond in grote lijnen het huidige kasteel met zijn kenmerkende ronde hoektorens. Het kasteel wisselde regelmatig van eigenaar en was op het laatst in bezit van de Duitse familie Passmann. In 1945 werd het als vijandelijk vermogen verbeurd verklaard en kwam onder toezicht van Staatsbosbeheer. Op een deel van het terrein werd later de Sint Willibrordabdij gebouwd.

Voorst Allee

Huis De Voorst is gelegen ten oosten van Zutphen, gemeente Gorssel. Het huidige Huis Voorst werd rond 1700 gebouwd. In die tijd werden ook de parken en tuinen aangelegd in een classicistische stijl, zoals o.a. bij Het Loo te Apeldoorn. Het Huis is thans in bezit van de stichting Geldersche Kasteelen, het omliggende park en tuin in het bezit van Het Geldersch Landschap.

Walfort Allee

Huis Walfort ligt terzijde van de weg tussen Aalten en Bredevoort. Het komt al onder de naam Waldenvoort in 1402 voor. Het geslacht Van Lintelo had het een groot aantal generaties in bezit. Later kwam het door vererving en huwelijk in handen van de familie Van Pallandt. Uiteindelijk werd het landgoed in 1958 door de gemeente Aalten gekocht. Van het eens statige gebouw is een verminkt relict overgebleven. Vanaf 1743 werd het niet meer door de familie Van Pallandt zelf bewoond maar werd het als

boerderij verpacht.

Wildenborch Allee

Kasteel de Wildenborch is gelegen ten oosten van Vorden. In de geschiedenis rond 1500, toen de Bourgondiërs Gelre in hun macht trachtten te krijgen, heeft de Wildenborch een rol gespeeld. In 1490 mislukte de verovering door de Deventenaren, die Johan van Wisch onder handen wilden nemen omdat hij zich gedroeg als een roofridder. Hertog Karel Van Gelre belegerde de Wildenborch maar liefst drie keer, tevergeefs.

De Wildenborch wordt veelal in verband gebracht met de familie Staring, die het vanaf 1780 bewonen. Bekend is Anthony Christiaan Wijnand Staring, een in zijn dagen bekende landbouwkundige en tevens dichter. Aan zijn brein ontsproten de bekende dichtregels: *Sikkels blinken, sikkels klinken, ruischend valt het graan.*

Redactie.

KLEINIGHEDEN

N.A.Du. 230 , uit het correspondentie register 1857-1858, brieven gericht aan de officier van justitie te Arnhem.

n° 12

9 January 1857

Ik heb de eer hiernevens aan UEd.Ab. te doen toekomen een procesverbaal opgemaakt op de klage van W. Lelieveld, timmerman en tapper wonende te Groessen, tegen Gradus Deienberg en Johannes Theodorus Deienberg, van beroep arbeiders te Groessen woonachtig, ter zake van gepleegde baldadigheden ten huize van den eerstgenoemden op den 1 January j.l. voorzien van verhooren der getuigen.

De beklaagden hierom bij mij geroepen en ondervraagd zijnde, hebben de daadzaken eenvoudig en bepaald ontkend en heb ik uit dien hoofde vermeend deswege geen procesverbaal te moeten opmaken.

Ik acht mij verpligt hierbij aan te merken, dat deze personen bij elke gelegenheid geneigd zijn twist te zoeken en baldadigheden te plegen en daartegen door de politie meermalen gewaarschuwd zijn.

De burgemeester van Duiven.

n° 58

16 February 1857

Ter voldoening van de aanschrijving van den 13 dezer (...) heb ik de eer hiernevens terugtezingen het relaas van overtreding der Wet op de Jagt en Visscherij ten laste van Hermanus Wolters en Franciscus van Raay, onder bijvoeging van het procesverbaal van verhoor van den eerstgenoemde en met ter kennisgeving, dat de laatstgenoemde, te Pannerden wonende, door mij niet heeft kunnen gehoord worden.

VERENIGINGSNIEUWS

Aanwinsten van onze bibliotheek

* *BEWONINGSGESCHIEDENIS IN HET KERSPEL OUD-ZEVENAAR (II)* dat wij van de samensteller/auteur, de heer A.W.A. Bruins (Zevenaar) mochten ontvangen.

Van vijfendertig boerderijen, gelegen buiten de stad Zevenaar, waarvan vele aan/langs de grens van onze gemeente, en hun bewoners wordt in dit deel de geschiedenis, soms vanaf de 17de maar meestal vanaf de 18de eeuw, behandeld. Achterin is een alfabetisch register op familienamen opgenomen. Het is het voor ieder die onderzoek doet naar voorouders en hun woonplaatsen (boerderij- en perceelsnamen, kadastrale gegevens, adressen, nummering, enz.) van groot belang.

* *KADASTRALE ATLAS ANGERLO, BAHR EN LATHUM*, uitgegeven door de Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, die zich tot doel heeft gesteld alle kadastrale atlassen van de provincie anno 1832 het licht te doen zien. Anders dan het hiervoor besproken werk betreft het hier als het ware een momentopname, de situatie van het grondbezit in 1832 van een buurgemeente, maar het belang van dit werk is in feite hetzelfde als wat hierboven staat.

* *GESCHIEDENIS VAN HUISSEN IN KORT BESTEK*, een jubileumboek, uitgegeven ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van De Historische Kring Huessen dit jaar. Het is een bewerkte bundeling van eerder gepubliceerde artikelen. Degenen die wat met Huessen hebben (en lid zijn van onze vereniging), mogen het komen lenen.

Ontvangen

* *NAJAARSPROGRAMMA 2000*, een overzicht van cursussen, publicaties en activiteiten van het Gelders Oudheidkundig Contact. Een greep uit de inhoud: een informatie-avond genealogie en computer (dinsdag, 14 november 2000, te Zevenaar); oud schrift voor beginners (7 maandagvonden in oktober en november, te Arnhem). Bij het secretariaat is nadere informatie te verkrijgen.

Filevorming bij de leesmappen

Op het moment van schrijven is het begin oktober. Op hetzelfde moment zijn nagenoeg alle leesmappen al wekenlang „ergens” onderweg. Zo lang mag dit niet duren! Waar bevindt zich de „opstopping”? Anderen ondervinden er hinder van.

Een najaarsexcursie

Trouwe leden en bezoekers zal het ongetwijfeld zijn opgevallen: er is geen lezing in september geweest. Er is geprobeerd via de lokale media de afgelasting bekend te maken, maar het bericht is voorzover bekend niet opgenomen. Dat spijt ons, zeker als u tevergeefs op pad bent gegaan. Er is een ander initiatief genomen, dat gelukkig bijtijds via DRIEPAS gemeld kan worden. Op zaterdag 18 november wordt een najaarsexcursie georganiseerd, gevolgd door „moesaete”, zoals onze zustervereniging in Westervoort 't noemt. We zijn benieuwd of dit idee ook hier aanslaat. Eerst een bezoek aan „de achterkant” van het Liemers Museum (de depots). Daarna gaan we naar zalencentrum Berentsen in 't Loo, waar ons een heerlijke boerenkoolmaaltijd wacht. De kosten zijn f 25,00 per persoon, voor leden zowel als niet-leden; vertrek vanaf het Eilandplein om 14.15 uur. Toegangskaarten zijn verkrijgbaar van 30 okt. t/m 2 november, tussen 20.00 en 21.00 uur in Cultureel Centrum 't Eiland. Bij minder dan 20 deelnemers gaat het niet door (betaald geld gaat uiteraard retour).

DRUKKERIJ BEERENS - GROESEN

ISSN 0921-5549